

Лазарєва О. В.

*к.е.н., PhD, доцент кафедри державної політики та менеджменту,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯМ

В статті розкрито сутність інноваційної організації території сільськогосподарських землекористувань. Висвітлено роль інновацій в сільському господарстві. Обґрунтовано інноваційну роль землеустрою, що визначає стратегію розвитку землекористування. Розкрито необхідність контурно-меліоративної організації території землекористувань.

Ключові слова: землекористування, землеустрій, інноваційний розвиток, інновації, конкурентні переваги, контурно-меліоративна організація території, інноваційні проекти організації території.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку сільськогосподарського землекористування вичерпав можливості екстенсивного використання землі, яке базується на традиційних технологіях, властивих раннім стадіям індустріалізації. На передній план висувається завдання прискореного інноваційного розвитку економіки землекористування, що ґрунтується на знаннях. При цьому стратегія інноваційного розвитку землекористування повинна бути орієнтована не на сировинну спрямованість, розраховану переважно на потреби експорту, що стримує розвиток внутрішнього ринку, обмежує національні можливості землекористування, призводячи його до масштабної деградації, погіршення стандартів якості життя людей, а на нову інноваційну модель розвитку як умову прискорення темпів економічного зростання країни, досягнення високого рівня конкурентоспроможності землекористування, використовуючи прогресивні управлінські рішення, що базуються на інтелектуальних ресурсах, науці і процесах трансферу результатів нововведень у реальне виробництво. Тобто мова йде про те, що інновації в землекористуванні є головним доленосним чинником його конкурентоспроможності. Це є свідченням того, що освоєння та розповсюдження інноваційного способу господарювання вимагає від держави врахування інноваційної компоненти при формуванні національної ідеології ефективного сільськогосподарського землекористування.

Проте реалістичний сценарій інноваційної діяльності в Україні залишається фактично на межі припинення своєї реалізації, оскільки низький рівень економічного зростання блокує умови розширеного залучення інвестицій для потреб науково-технічного розвитку.

Винятком цього є сільськогосподарське землекористування, в якому не спостерігається прямої залежності між зростанням обсягів фінансування наукових досліджень і розробок у ВВП і показниками результативності господарської діяльності. Якщо створення одного робочого місця у високотехнологічній сфері економіки коштує близько 100 тисяч доларів [1, с. 26], то в системі організації використання земельних ресурсів нині існують діючі інфраструктурні підсистеми, які забезпечують розробки системи прогнозів, програм, схем, проектів щодо організації використання земель, що дозволяють без суттєвих грошових витрат підвищувати ефективність функціонування і розвитку всієї системи у галузі регулювання земельних відносин, використання, охорони і моніторингу земель, ведення державного земельного кадастру тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливу роль відіграли дослідження Варламова О. Ю., Волкова С. М., Горлачука В. В. [2], Гнатковича Д. І., Гуторова О., Добряка Д. С. [4], Казьміра П. Г., Мартина А. Г. [5], Сохничя А. Я. [7], Ступеня М. Г., Третьяка А. М. [8] та ін, які надали нового імпульсу розвитку землекористування з позиції сучасності. В їхніх працях висвітлюються теоретико-методичні засади управління землекористуванням, акцентується увага на формуванні концепції екологічнобезпечного використання землі та досліджуються пріоритетні напрями розвитку земельних відносин. Разом з тим сучасна методологічна база не в повній мірі розкриває методологічні підходи до формування механізму інноваційного управління сільськогосподарським землекористуванням.

Формування цілей статті. Метою статті є поглиблення теоретико-методологічних аспектів формування механізму інноваційного управління сільськогосподарським землекористуванням.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи вищенаведене, відзначимо, що базова ідея інноваційного розвитку сільськогосподарського землекористування, який забезпечить його конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішніх ринках, знаходить свої відображення у територіальній організації території, що являє собою невід'ємний елемент системи управління землекористуванням. При цьому стратегічний план модернізації землекористування, формування його конкурентних переваг досягається завдяки гнучкості управлінських рішень щодо складу і структури земельних угідь, системи сівозмін, впорядкування території сільськогосподарських угідь, комплексу заходів з охорони ґрунтів і довкілля та ін, що не вимагають залучення інвестиційних засобів.

Найбільш фундаментальною умовою збереження біорізноманіття є екологічно обґрунтований рівень сільськогосподарської освоєності землекористування, рівень розораності території і сільськогосподарських угідь, що формують склад і структури земельних угідь землекористування, як інструмент екологічної стабільності відповідних територій.

Проте, на нашу думку, висока розораність території України і її регіонів і визначає її конкурентні переваги, що в сукупності з геополітичним і географічним простором, виконанням взаємопов'язаних інноваційних заходів, врахуванням інституційної структури вітчизняної науки (науково-дослідні і проектні інститути землеустрою та ін) дають можливість забезпечити сталий розвиток сільськогосподарського землекористування у довгостроковій перспективі. При цьому, Україна може стати одним із світових гігантів на ринку виробництва сільськогосподарської продукції. Свідченням цього є той факт, що завдяки зусиллям суб'єктів господарювання на землі, спрямованим на економічне зростання на ринкових засадах, в Україні сформувалася база, яка забезпечує досягнення урожайності зернових культур, що значно перевищує за цим показником країни Європи і світу. Так, у 2014 році окремі господарства Рівненщини досягли урожайності озимої пшениці в 70 ц/га, Хмельниччини – понад 100 ц/га. Фермерське господарство «Гулін В», що у Єланецькому районі Миколаївської області у цьому році досяг на урожайності озимої пшениці в 60 ц/га.

На сучасному етапі інноваційна модель організації території визначають конвергенції (лат. *convergentio* – сходиться, наближаться), тобто співіснування різних систем: інституційної, економічної, соціальної, екологічної, етнопсихологічної, які мають різну природу свого виникнення і функціонування, що «дозволяє запуснути механізми самоорганізації, самообновлення, коли система сама визначає, які ресурси із «зовнішнього світу», в якому обсязі та якої якості їй потрібні» [6].

Враховуючи необхідність широкого запровадження і використання інновацій у сільськогосподарському землекористуванні, важливо орієнтуватись не на лінійну модель відкриття інновації за схемою: фундаментальна наука – прикладна наука – виробництво, а на модель, яка повинна сприймати інновацію, як таку, на будь-якому етапі її створення «навіть на стадії маркетингу» [3], в першу чергу, на етапі планування розвитку землекористування, контролю (моніторингу) за станом використання земель. Крім того, одним із важливих зрізів інновацій можуть бути кількість патентів щодо раціонального використання і охорони земель, кількість вчених і лабораторій, що приймають участь у дослідженнях і розробках (R&D), об'єднання і злиття землекористувань тощо. Тому вирішення проблеми інноваційного розвитку землекористування вимагає створення правових та інституційних засад креативного земельного менеджменту, при якому менеджери були б готові сприймати

все нове, зберігати кращі якості існуючого, пропонувати інноваційні якості пріоритетних напрямів при розробленні планів розвитку землекористування. Вважаємо, що просування інновацій не повинно копіювати зразків інноваційної політики розвинутих країн і тих, що розвиваються. Тільки шляхом адаптації вітчизняних інновацій до реалій ринку можна сформувати інноваційне середовище, яке дозволить забезпечувати власні наукові пріоритети.

Виходячи з вище зазначеного, є підстави вважати, що така складова інноваційної моделі як фундаментальна наука у своїй більшості перешкоджає оперативності впровадження інновацій. Гриньов Б. В. та Гусев В. А. [3, с. 211] вважають, що «фундаментальна наука – це «річ в собі», вона створює «ненаправлене знання..., це дослідження, яке немає сьогодні ніякого застосування ..., більшість сучасних досягнень науково-технічного прогресу ґрунтуються на результатах фундаментальних наук, але вони реалізуються в інноваціях «потім». Не завтра, часто і не післязавтра, а через невизначений час і нерідко не в тій країні, де вони були отримані».

Виходячи із сутності управління сільськогосподарським землекористуванням, прикладні дослідження, орієнтовані на отримання нових знань, що розкривають питання еколого-економічної та соціальної ефективності землекористування, підвищення вартості земельного капіталу, формування ринкової інфраструктури, найбільш повно досягаються у процесі землеустрою, відповідно до Земельного кодексу України та закону України «Про землеустрій» являє собою сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території адміністративно-територіальних утворень, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил.

Інноваційність землеустрою як системного правового комплексу, полягає в унормуванні відносин між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання на землі, інвесторами, визначає стратегію розвитку землекористування, що забезпечує його конкурентоспроможність, адаптує території до вимог ринкової економіки та відкритого конкурентного ринку. До сказаного слід додати, що земельпорядна документація є одним із найважливіших інструментів управління земельними ресурсами, вагомою інвестицією, орієнтованою на реалізацію соціально-економічних перетворень на відповідній території, джерелом інформаційного забезпечення щодо вивчення логіки розвитку конкретної земельної ділянки, пошуку шляхів підвищення привабливості землекористування, своєчасне реагування на результати економічного ефекту та екологічних ризиків на відповідній території.

Тобто, тут мова йде про те, що землеустрій як інструмент інноваційного розвитку сільськогосподарського землекористування має сенс розглядати через призму організаційної,

кадрової, фінансової, матеріально-технічної та інформаційної складових, які формують його конкурентні переваги. Виходячи із сутності землеустрою, відзначимо, що організаційна складова відображає в собі поєднання формальних і неформальних відносин. Формальна сторона закріплена у статутах, інструкціях, положеннях землевпорядних організацій, а неформальна характеризує найвищий науковий потенціал землевпорядної організації, традиції і культуру наукових дослідників, комунікаційні можливості та ін.

Виходячи із загальнодержавних інтересів, результати науково-технічних інновацій щодо організації території сільськогосподарських землекористувань повинні були передувати процесам роздержавлення і приватизації землі. Необхідно було скоротити часовий лаг між появою такої інновації і їх реалізацією, показавши оперативні потенційні можливості ідеї контурно-меліоративної організації території (КМОТ) на ринку інновацій у формі максимального підприємницького прибутку, що дозволило б адекватно реагувати на трансформаційні процеси у землекористуванні.

На підставі зазначеного вище, автором пропонується зосередження зусиль на розробці схем використання землі територій місцевих рад, в рамках яких будуть розроблятися проекти КМОТ для кожного суб'єкта господарювання на землі, що позитивно вплине на якість та ефективність землевпорядної документації.

Особливістю такої схеми є те, що в ній буде простежуватись цілісність стратегії використання земель на території місцевих рад, будуть виявлені невизначеності і ризики передбачуваних і непередбачуваних подій у землекористуванні.

Методологічні і організаційні питання згадуваних схем повинні базуватись на таких основних принципах:

- науково-обґрунтований вибір цілей розвитку територіальних громад;
- постійний пошук широкого використання інновацій в управлінні сільськогосподарським землекористуванням;
- унікальності, що враховує індивідуальні особливості території місцевої громади, матеріально-фінансовий стан, географічні та геополітичні умови та ін;
- рефлексивності, тобто можливості корегувати управлінські дії щодо використання землі з урахуванням поточної ситуації;
- самоорганізації, тобто розуміння того, що система управління земельними ресурсами повинна себе змінювати, щоб відповідати вимогам (бути адекватною нової ситуації, що склалась у землекористуванні);
- зворотного зв'язку, що забезпечує формування конкурентних переваг сільськогосподарського землекористування, перш за все, поліпшення стандартів якості

життя людей, раціонального використання і охорони земель, створення умов для ведення підприємницької діяльності на землі.

Треба відзначити, що нині, через несприйняття інновацій, низьку ефективність процесів запровадження новітніх технологій використання орних земель, відсутність належного державного контролю, хоч і ухвалено закон «Про землеустрій», Земельний кодекс України та низку інших законодавчих актів і нормативних документів, які зобов'язують раціональне використання земель суб'єктом господарювання на землі, не готові до інноваційних впроваджень, через що відсунуто в тінь цінну ідею КМОТ, яка б займала тверді позиції на ринку інновацій.

Відправною точкою інноваційної організації території на засадах КМОТ є нормальне функціонування регульованої ринкової системи у сфері земельних відносин. Вільний обіг земельних ділянок, зумовлений зняттям мораторію на купівлю-продажу земельних ділянок (паїв), з урахуванням консолідації і концентрації земельних ділянок, стане реальним мультиплікатором стабілізації землекористування та його цілісності, що дозволить в одночасі вирішити економічні, соціальні та екологічні проблеми.

Вважаємо, що лише способом організації території сільськогосподарського землекористування можна суттєво підвищити ефект конкуренції, адаптуватись до нових реалій ринку, забезпечити соціально-економічну та екологічну привабливість. Проте, цей аргумент буде справедливий за умови створення, так званих, кущових інноваційних мереж, які являють собою об'єднання господарських структур, з урахуванням специфічних особливостей кожного із них, і які прагнуть максимізувати свій прибуток. У цьому випадку, сівозміна поширюється на все об'єднання, де досвідчені підприємці, які мають високий менеджерський досвід, планують почергове використання земельних ділянок тими чи іншими культурами, виходячи з вимог періодичності розміщення їх у полі та кращих попередників. Такий інноваційний проект організації території стає можливим за умови широкого використання теорії адаптивних сівозмін, культури в яких розміщаються не в традиційному алгоритмі – «у просторі і часі», а тільки у часі. При цьому, кожне поле чи робоча ділянка виступає в ролі сівозміни, з дотриманням приведених вище вимог, що дозволяє швидко та своєчасно реагувати на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища з метою прийняття відповідних заходів і дій щодо недопущення кризових явищ у землекористуванні.

Висновки. Отже, виходячи із сучасних концептуальних основ земельної політики, механізм її реалізації потрібно розглядати у контексті широкого використання теорії і практики інноваційного управління. При цьому, базові орієнтири адекватних механізмів інноваційного управління сільськогосподарським землекористуванням актуалізують питання

організаційного характеру використання землі, що дозволяє мінімізувати деградаційні процеси у землекористуванні, знизити їх негативний вплив на навколишнє середовище, забезпечити досягнення цілей соціально-економічного розвитку на рівні місцевих рад, адміністративно-територіальних утворень та аграрної сфери, в цілому. Тенденцію до посилення ролі інноваційного управління сільськогосподарським землекористуванням правомірно розглядати як реальний мультиплікатор зростання вартості земельного капіталу.

Тому перспективи подальших досліджень у цій площині полягають у конкретному врахуванні та впровадженні в практику інноваційних підходів на основі економіко-математичної моделі оптимізації землекористування.

Список використаної літератури

1. Геєць В. М. Наука та наукознавство. – 2006. – № 3. – С. 24-28.
2. Горлачук В. В. Формування конкурентоспроможності землекористування в регіоні / В. В. Горлачук // Наукові праці. Том 133. Випуск 120. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010 – С. 110-115.
3. Гринев Б. В., Гусев В. А. Инноватика. Харьков: «Институт монокристаллов», 2004. – С. 211-212.
4. Добряк Д. С. Теоретичні засади сталого розвитку землекористування у сільському господарстві / Д. С. Добряк, А. Г. Тихонов, Н. В. Гребенюк. – К.: Урожай, 2004. – 134 с.
5. Мартин А. Г. Регулювання ринку земель в Україні: Наукова монографія // А. Г. Мартин. – К.: 2011. – 252 с.
6. Соловьев В. П. Конкуренция в условиях инновационной модели развития экономики / Под ред. Б. А. Малицкого. – К.: Феникс, 2006. – С. 117.
7. Сохнич А. Я. Моніторинг земель: Технологічні засади: [навчальний посібник] / А.Я. Сохнич, В.В. Горлачук. — Львів: НВФ «Укр. технології», 2005. — 116 с.
8. Третяк А.М. Завдання та механізми реалізації державної екологічної земельної політики в сучасних умовах / А. М. Третяк // Екологічні науки – науково-практичний журнал. – № 4. – 2011. – С. 59-67.

ЛАЗАРЕВА Е. В. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ МЕХАНИЗМА ИННОВАЦИОННОГО УПРАВЛЕНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ

В статье раскрыта сущность инновационной организации территории сельскохозяйственных землепользований. Освещена роль инноваций в сельском хозяйстве. Обосновано инновационную роль землеустройства, которая определяет стратегию

развития землепользования. Раскрыта необходимость контурно-мелиоративной организации территории землепользования.

Ключевые слова: землепользование, землеустройство, инновационное развитие, инновации, конкурентные преимущества, контурно-мелиоративная организация территории, инновационные проекты организации территории.

LAZAREVA O. V. METHODOLOGICAL APPROACHES TO FORMATION OF INNOVATION MANAGEMENT MECHANISM OF AGRICULTURAL LAND UTILIZATION

An essence of the innovation of the agricultural land utilization was revealed in the article. The role of innovation in agriculture was highlighted. An innovative role of land management, which determines the strategy of development of land utilization was determined. The importance of contour reclamation organization of the territory of land utilization was revealed in the article.

Keywords: land utilization, land management, innovative development, innovation, competitive advantage, contour reclamation organization of the territory, the innovative projects of the territory organization.